

Jsou terorismus a boj proti němu první otevřenou frontou mezi Severem a Jihem?

František Emmert

Je svět po 11.září 2001 skutečně jiný než ten před ním?

Události z 11.září loňského roku byly v západních sdělovacích prostředcích hned v prvních reakcích hodnoceny jako přelomové. Možná trochu ukvapeně političtí komentátoři označili největší teroristický útok v dějinách jako vstup do nového období mezinárodních vztahů a srovnávali ho s Pearl Harbourem nebo se začátkem studené války. Tvrdili, že svět po 11.září už nikdy nebude jako ten před ním.

Hrozba velkého teroristického útoku proti západnímu světu, konkrétně proti Spojeným státům, sice existovala dávno před tímto datem, ale do té doby byla pouze potenciální. 11.září 2001 se naplnila. Teroristé, pocházející z arabského světa a motivováni především náboženským přesvědčením, v ten den prokázali své skutečné odhodlání i schopnosti takový čin provést a utajit jeho přípravy před bezpečnostními složkami vyspělých zemí až do poslední chvíle.

Na teroristické útoky pohotově zareagovala mezi prvními Rada bezpečnosti OSN, která krátce po atentátu přijala rezoluci proti terorismu a proti všem, kteří teroristy podporují nebo jim poskytují úkryt. Text usnesení byl namířen zejména proti diktátorským režimům, které teroristy skrytě podporují a o jejichž podpoře existují přesvědčivé důkazy, získané mimo jiné i při zbrojních inspekcích OSN, zejména v Iráku. Členským zemím OSN rada současně přiznala právo na obranu a vyzvala všechny státy světa, aby se připojily k úsilí na vypátrání a dopadení pachatelů atentátu. Události z 11.září se staly velkým tématem pro světovou organizaci. Ta nabídla svůj široký potenciál mechanismů a možností k vícestrannému boji proti terorismu samotnému i proti jeho kořenům.

Velké útoky mohou přijít znovu, stejně nečekaně, odkudkoliv a nikdo, ani zpravodajské služby, přitom nemusejí do poslední chvíle znát místo, čas a charakter takového útoku. Z pohledu západní společnosti došlo 11.září k zásadní události, která ovlivní další fungování vyspělých zemích. Ochrana před teroristickými útoky se nyní pro vyspělé země stává bezpečnostní prioritou.¹

Opravdu se ale svět 11.zářítak velmi změnil? Vstoupilo lidstvo jako celek skutečně do nové epochy? Nebo žije dál se stejnými problémy a ve stejných závislostech a vztazích jako předtím? Spíše se totiž zdá, že 11.zářítak vneslo neklid a nejistotu především do západní společnosti, zatímco zbytek světa, - více než sedm osmin obyvatel planety, nadále žije zcela jinými starostmi a události z 11.zářítak nemají na fungování jejich společnosti téměř žádný vliv. A to přesto, že řada chudých zemí rozvojového světa je dějištěm válek s náboženským podtextem, což však vyspělým státům nedělá ani zdaleka takové starosti jako útok z 11.zářítak. A přitom právě zde konflikty vyúsťující v mezinárodní terorismus vznikají.

V prvních reakcích na teroristický útok z 11.zářítak mnozí komentátoři upozorňovali, že lidstvo od nynějška bude muset žít pod neustálou hrozbou mezinárodního terorismu a mnoho oblastí lidského života tak bude omezeno, - od pohodlného a rychlého cestování letadly až po občanské svobody citlivě chránící soukromí jednotlivce, - lidé si například nebudou jisti, zda-li jim zpravodajské služby neodposlouchávají mobilní telefony nebo nečtou jejich elektronickou poštu. Jak velké procento ze světové populace se ale těší takovým vymoženostem jako jsou používání letecké dopravy nebo občanská svoboda?

Ohlasy na události z 11.zářítak, i ze strany některých západních intelektuálů, odhalily přetrvávající názorovou propast mezi vyspělým a rozvojovým světem a rozdíl v sebereflexi.. Některé vymoženosti západního světa jsou skutečně ohroženy, zatímco rozvojové země se naproti tomu nemají o co bát.²

Snad všichni odpovědní činitelé si uvědomují souvislost mezi útokem z 11.zářítak a přetrvávajícími problémy ve vztazích bohatého Severu a chudého Jihu. Občané bohatého Severu byli zasaženi nevídaně rozsáhlým útokem, který provedli náboženští fanatici jménem chudého Jihu.³ Událost samozřejmě neodráží skutečný stav vztahů, ale zato určitě zapadá do širokého rámce konfrontací, - vojenských, hospodářských i politických, které jsou mezi nejvyspělejšími a trvale chudými státy dlouhodobě vedeny. Přestože mezistátní vztahy mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi nejsou až na výjimky otevřeně konfrontační, - naopak jsou většinou přátelské, - obrovské rozdíly v životních podmínkách jsou příčinou nestability a vytvářejí živnou půdu pro extremisty náboženské, nacionalistické či marxistické. Tyto radikální a extremistické skupiny pak získávají v chudých zemích své zázemí a snaží se vyvolat konfrontaci mezi západním a islámským světem tím, že usilují o převzetí vlády v některé chudé zemi. Pokud se jim to podaří, jako například nedávno v Afghánistánu, zvýší se tím pravděpodobnost skutečného konfliktu západních zemí s takovýmto nábožensky orientovaným státem podporujícím mezinárodní terorismus.

Západní země nyní žijí ve strachu z neviditelné hrozby, přičemž Spojené státy, které byly velkým teroristickým útokem již zasaženy, vnímají tuto hrozbu výrazně citlivěji než evropské země, které mají zkušenosti jen s menšími útoky a jako bývalé koloniální velmoci mají těsnější a otevřenější vztahy se zeměmi rozvoje světa. To platí i v jejich vztahu k zemím Blízkého východu. Zejména Francie a Německo zaujímají k taktickému konfliktu vyvážený postoj. Ve stínu dominantního vlivu Spojených států jsou navíc tyto země v rozvoje světě vnímány jako druhořadné mocnosti. Proto se zatím nestaly terčem rozsáhlejšího útoku.

Pro státy, které nepatří do kategorie západního světa, naproti tomu bezpečnostní rizika příliš nezvýšila. Kolumbii zmítá třicet let trvající vleklá občanská válka, mimo jiné doprovázená také četnými projevy terorismu - Argentinu sužuje hluboká sociální a finanční krize a země pravděpodobně stojí před dalším státním bankrotem, - ostatní země rozvoje světa se potýkají s chudobou a ekonomickou zaostalostí, přičemž propast mezi vyspělými státy a většinou rozvoje zemí se dále prohlubuje, - africké země se potýkají s epidemií HIV-AIDS a s katastrofální ekonomickou, technologickou i civilizační zaostalostí, - země jižní Asie řeší otázky přelidnění a zajištění alespoň minimálních civilizačních standardů pro obyvatele velkých předměstí, - některé latinskoamerické země v makroekonomických ukazatelích sice dosahují jistého zlepšení, ale život naprosté většiny obyvatel těchto států zůstává velmi nuzný, - palestinská území jsou vystavena vojenským akcím Izraele a izraelská města zase útokům palestinských sebevražedných atentátníků, - mezi Pákistánem a Indií hrozí vypuknutí čtvrté vzájemné války od roku 1947. Obě země přitom vlastní jaderné zbraně a rakety schopné zasáhnout hluboké vnitrozemí druhého státu. Mají odvahu tyto zbraně použít, jestliže na hranicích proti sobě shromáždili mohutné armády, každou v počtu jednoho milionu mužů? Ve výčtu vážných krizí a palčivých problémů ve světě bychom mohli pokračovat a jistě bychom vytvořili dlouhý seznam míst a problémů.

Svět na prahu 21. století není jen světem z úzkého pohledu západní společnosti. Planetu obývá téměř 7 miliard lidí a velká většina z nich nežije ve vyspělých západních zemích. Zdrojem většiny problémů a konfliktů v současném světě jsou přitom neřešené sociální a ekonomické potřeby obyvatel, - vyjádřeno jedním slovem: materiální chudoba. Také konflikty národnostní nebo náboženské mají téměř vždy své sociální pozadí, v Kašmíru stejně jako v severním Irsku. Permanentní chudoba obyvatel rozvoje světa, zejména islámského, vytváří trvalé napětí vyúsťující v násilí. Obětí tohoto násilí se 11. září stali obyvatelé amerických metropolí.

Došlo k tomu, na co mnozí odborníci na mezinárodní vztahy a bezpečnostní otázky i západní intelektuálové upozorňovali už delší dobu: Prohlubující se rozdíly mezi vyspělými a rozvojovými státy se v blízké budoucnosti stanou zdrojem konfliktů mezi bohatým Severem a chudým Jihem a společně s růstem vlivu sdělovacích prostředků v rozvojovém světě a osvojením si určitých snadno dostupných technologií se chudoba velké části lidstva stane bezpečnostní hrozbou pro vyspělý svět. To se nyní, po 11.září také skutečně stalo. Svět se změnil: Západní země jsou najednou ohrožovány neviditelnou rukou teroristů a rozvojový svět přitom zůstává i nadále chudý s celou řadou neřešených a často i neřešitelných problémů a řada států chudého jihu je přitom zmítána válečnými konflikty s náboženským pozadím.

Vedlejší role světové organizace

Na nové podněty, které vzešly po 11.září, bude muset reagovat také Organizace spojených národů a její příslušné instituce. Hrozba velkých teroristických útoků totiž mění přístup západních zemí k otázkám kolektivní bezpečnosti. Teprve čas ukáže, nakolik si národní vlády západních zemí přejí zapojit do svého úsilí o zmírnění hrozby terorismu instituce OSN.

Téměř okamžitě po 11.září se začala sestavovat protiteroristická koalice. V jejím čele pochopitelně stály členské země NATO. Brzy se ale připojilo také Rusko, Čína, Indie a velké neutrální země. Jako bezprostřední cíl si koalice vytkla pronásledování a zničení teroristické sítě Al-Kajda (Základna), která za útokem z 11.září s největší pravděpodobností stojí.

Iniciativa přitom odešla mechanismy OSN. Spojené státy, jako oběť útoku a hlavní iniciátor sestavení protiteroristické koalice, tak opět prokázaly svoji nedůvěru ke světové organizaci při řešení naléhavých otázek. OSN přitom vzápětí po 11.září adresovala všem členským zemím výzvu, aby okamžitě ratifikovaly a implementovaly celkem dvanáct úmluv a protokolů vztahujících se k problémům mezinárodního terorismu, které na půdě OSN vznikly, z velké části ještě před 11.září. Generální tajemník Kofi Annan předložil už 10.listopadu, tedy pouhé dva měsíce po útocích, Valnému shromáždění OSN návrh koncepce společného boje proti hrozbě terorismu. Navržená koncepce chtěla problém řešit na více úrovních. Zahrnovala společnou obranu před terorismem, včetně té vojenské, ale stejný význam připisovala také hledání politických východisek při řešení vleklých krizí v různých místech světa, které jsou zdrojem terorismu.

Odstraněním nebo zmírněním těchto problémů lze terorismu do značné míry předcházet. Koncepce generálního tajemníka byla postavena na stěžejní myšlence, že je třeba

stejně nebo ještě větší úsilí než přímému boji proti současným teroristickým skupinám věnovat také odstraňování extrémní chudoby a předcházení ozbrojených konfliktů a to včasným hledáním východisek z narůstajících politických konfliktů v rozvojovém světě. OSN je přitom organizací s dostatečně velkou autoritou pro plnění tohoto úkolu.

OSN je totiž jedním z mála míst, kde se na nejvyšší úrovni setkávají zástupci a představitelé bohatých i chudých částí světa a jednají spolu na základě principů rovnosti a v mezích mezinárodního práva. Snaha světové supervelmoci mechanismy OSN obcházet je pro Spojené státy charakteristická už od skončení studené války. Spojené státy od roku 1990 hledají řešení vzniklých problémů mimo OSN a vytvářejí tak pro světovou organizaci nový precedens. Prosazují vlastní politiku, která sice není proti zásadám Charty OSN, ale při její realizaci se zdoluhavým procedurám světové organizace vyhýbají. Rada bezpečnosti se tak spíše stává místem, kam se odvolávají slabší členové mezinárodního společenství, mimo jiné i evropští spojenci Spojených států.

OSN je některými americkými představiteli, zvláště pak některými republikány, chápána jako politický nástroj především zemí třetího světa. Možná také proto se Washington snaží hledat vlastní cesty bez plného zapojení OSN. Zvláště pokud si uvědomuje souvislost mezi útokem z 11.zářím a krizí ve vztazích mezi bohatým Severem a chudým Jihem. Při sestavování protiteroristické koalice daly Spojené státy přednost jednání se spojenci na půdě Severoatlantické rady a jednání s nečlenskými státy aliance na bilaterální úrovni, zatímco na půdě OSN nevyvinuly žádnou iniciativu. Pouze přijaly podporu, kterou jim OSN vyslovila.

Protiteroristickou koalici se přitom Spojeným státům podařilo sestavit i bez přímé účasti OSN na tomto projektu. Původní velká očekávání Spojených států, že se boj s terorismem stane pro celý vyspělý svět jeho nejvyšší prioritou, se ale nenaplnily. Evropští spojenci v NATO jsou sice ochotni proti terorismu bojovat, ale ne s takovou razancí a velkou vojenskou silou jako Spojené státy. Válka proti terorismu tak vnesla mezi spojence v NATO nové rozpory, které vyústily dokonce v jisté oslabení jednoty organizace. Spojené státy nyní nešetří kritikou na adresu svých evropských spojenců, kteří se podle názoru Spojených států málo podílejí na společné obraně, - nejen v boji proti terorismu, - a začínají ve vojenské oblasti technologicky výrazně zaostávat za Spojeným státy. Nová situace se totiž pro evropské země nestala bezprostředním stimulem pro zvýšení jejich vojenské síly ani k modernizaci vojenských systémů.

Naopak úspěch Spojené státy po 11.zářím zaznamenaly ve vztahu k Ruské federaci. Přehodnotily totiž svoji politiku ve vztahu k zemím jihovýchodní Evropy a také svůj pohled na válku na Kavkaze a nabídly Rusku nový typ partnerství. Rusko je nyní zase ochotno

přehodnotit svůj vztah k Íránu a Iráku a stát se pro Spojené státy jeho důležitým spojencem, zejména na Středním Východě. Sbližování Spojených států a Ruska v rámci protiteroristické koalice vyústilo dokonce v podpis smlouvy o omezení počtu strategických zbraní a vytvoření Rady NATO-Rusko. Sbližování Spojených států a Ruska bylo zvláště cítit během listopadového summitu NATO v Praze. Vývoj mezinárodní situace sice pomalu šel k takovému řešení, ale hrozba terorismu tuto sblížovací tendenci výrazně urychlila.

Vztahy uvnitř NATO jsou oslabeny, ale zato jsou posilovány vztahy NATO jako celku, a samostatně i Spojených států, k Ruské federaci. Byly tak položeny základy skutečné světové protiteroristické aliance zahrnující státy ze všech kontinentů.

Stále více členů mezinárodního společenství totiž přijímá myšlenku, že světová organizace a země zasažené terorismem mají právo intervenovat proti režimům podporujícím terorismus. Protiteroristická koalice vznikla mimo mandát a působnost OSN. Vliv a potenciál světové organizace tím byl možná zbytečně podceněn. Spojené státy a Ruská federace ale ukázaly, že jsou schopny se domluvit na důležitých otázkách snadněji na bilaterální úrovni, než v rámci nějaké širší platformy mezinárodním fóra, kde by se ke slovu dostaly i země rozvojového světa a jehož procedury jsou zdoluhavé.

OSN se přesto otázkami mezinárodního terorismu zabývala už dávno před 11.zářím. Zatím však pro malý zájem ze strany vlivných velmocí na její půdě nevznikl mechanismus, instituce nebo iniciativa, která by k boji proti této hrozbě významněji přispěla. Naposledy organizace předala zpravodajským službám západních zemí své poznatky o působení teroristů na Balkáně, které nashromáždila během mírových misí v této oblasti. Spojené státy tak zatím využívají především informační potenciál orgánů OSN.

Obcházení institucí a mechanismů OSN při řešení problémů terorismu je podle mého názoru velmi nešťastné. Snad jediné s výjimkou fanatické japonské náboženské sekty, která v 90.letech rozptýlila prudce jedovatý plyn v tokijském metru a chtěla útočit i na další cíle, mají totiž všechny další teroristické aktivity přímou souvislost s některým z lokálních konfliktů a mají jasné politické pozadí. Světová organizace proto může v rámci boje proti terorismu nabídnout řešení právě těchto lokálních politických problémů nebo problémů spojených se všeobecnou chudobou.

Možná ale právě proto západní země, zejména Spojené státy, si nepřejí OSN do boje proti terorismu příliš zaangažovat. Zvláště pokud se rozhodly pro silové řešení a zaměřily se likvidaci především projevů terorismu a nikoliv na odstranění jeho kořenů. Pokud by totiž chtěly odstranit i jeho kořeny, musely by přehodnotit své postoje k některým dlouhodobým konfliktům v rozvojovém světě. Rovněž by vyspělé země musely začít účinně řešit problém

chudoby, což je organizačně, politicky i finálně nákladný úkol, který lze realizovat jedině prostřednictvím OSN. K tomu ale zatím zřejmě neexistuje dostatek politické vůle.

Klasifikace terorismu

Na půdě OSN je už delší dobu veden spor o klasifikaci terorismu. Dosud ale zatím neexistuje ani dostatečně přesná a výstižná definice samotného terorismu. Co vše lze zahrnout pod tento pojem? Každý stát a jeho bezpečnostní složky mají obavy z násilných ozbrojených akcí, které provádějí v jejich zázemí neoznačení bojovníci. Prakticky každou takovou akci označuje postižený stát automaticky za teroristickou, tedy za zločineckou či vyloženě kriminální. Otázkou ale zůstává, že mnoho států a jejich bezpečnostních složek vystupuje represivně vůči části obyvatel a ozbrojený odpor tak samo vyvolává jako logickou reakci na svoji vlastní netolerantní a bezohlednou politiku. Lze ale vůbec odlišit terorismus od národně-osvobozenického boje nebo jiného opodstatněného odboje?

Al-Kajda je organizací jednoznačně kriminální a zločinecké podstaty: Útočí po celém světě na civilní cíle. Smyslem její existence je zabít civilní občany západních zemí a umírněné muslimy. Její cíle jsou přitom politické. Naproti tomu jsou ale organizace, rovněž označované svými protivníky za teroristické, které útočí pouze v lokalitách konfliktů na osoby a na organizace s konflikty spojenými. Jsou to také teroristé nebo pouze vedou národně-osvobozenický boj?

Arabské země, ze kterých teroristé většinou pocházejí, problém mezinárodního terorismu v té podobě, v jaké ho představila Al-Kajda, sice odmítají, ale současně trvají na tom, aby některé jeho formy byly uznány za legitimní součást národně-osvobozenického boje. Zejména sebevražedné útoky palestinských radikálů vedené na území Izraele proti vojenským posádkám (nikoliv proti civilistům) chtějí vyjmout z kategorie terorismu. To je něco, co ostatní země světa ale nemohou nikdy přijmout. Vytvořily by tak velmi nebezpečný precedens. Hranice mezi terorismem a legitimními prostředky národně-osvobozenického boje by tak totiž přestala existovat. Legitimními by se například staly i útoky členů Al-Kajdy na americké vojenské cíle v Saudské Arábii a Jemenu, útoky baskické ETA vůči španělským bezpečnostním složkám nebo irských teroristů vůči britským posádkám v severním Irsku.

Žádný stát tak nemůže přistoupit na myšlenku, že ozbrojený boj vůči němu by mohl být za jistých okolností legitimní. Zvláště, když sebevražedné útoky palestinských radikálů, stejně jako bombové atentáty ETA nebo IRA, se neomezuji jen na vojenské posádky. Mezi oběťmi, ať už záměrně či neplánovaně, často převažují civilisté. Ozbrojený boj proti

legitimním vládám proto nemůže být nikdy klasifikován jinak než jako terorismus. Arabské země, žádající výjimku pro palestinské ozbrojené skupiny, tak nemají šanci se svými požadavky na mezinárodním poli uspět.

Terorismus přitom není ničím novým. Už od dob napoleonských válek na počátku 19.století jsou národně-osvobozeneckými hnutími používány nestandardní metody boje, které lze z dnešního pohledu považovat za teroristické.⁴

Už ve své době byly přirozeně považovány za nelegitimní a státní moc proti nim nekompromisně zasahovala. Podobné metody začali ve druhé polovině 19.století používat také anarchisté v rámci svého politického boje. Prakticky až do konce druhé světové války ale byly terčem těchto akcí výhradně jen politické osobnosti nebo vojenské posádky, během druhé světové války se cílem těchto útoků staly také hospodářské objekty. Cílem ale nebylo civilní obyvatelstvo.

Terorismus jako pojem označující zákeřné útoky na civilisty se objevil až v souvislosti s vlekou krizí na Blízkém východě. Islámský svět přitom zůstává zdrojem a hlavní místem těchto zákeřných aktivit teroristů dodnes. Jako první začal teroristické metody uplatňovat izraelský odboj vůči britské správě v Palestině krátce po skončení druhé světové války. Do bombových útoků na britské cíle byli v té době zapleteni i pozdějším vrcholní představitelé izraelského státu a vedoucí jeho bezpečnostních resortů.

Po roce 1947 si stejné postupy velmi rychle osvojily obě strany arabsko-izraelského konfliktu, přičemž palestinská strana je začala používat jako téměř jediný prostředek, kterým vyvažuje technologický náskok izraelské strany.

V současné době islámské teroristické organizace působí vedle dominujícího Blízkého východu také v severní Africe, na Kavkaze, ve střední Asii a na Filipínách. Nejčastějším místem útoků se vedle Izraele stal také Alžír, Kašmír a v neposlední řadě také jižní oblasti Ruské federace. Některé své činy islámští teroristé spáchali i na území západních zemí. K větším teroristickým útokům islámských radikálů došlo zejména na území Spojených států a Francie. Za ohrožené země však bezpečnostní experti považují také Itálii, Belgii a Velkou Británii.⁵ Na západní cíle islámští fundamentalisté zaútočili také v rozvojovém světě. K největším patří útoky na americké posádky v Saudské Arábii, na americké ambasády ve východní Africe a na švýcarské turisty v egyptském Luxoru a to jmenujeme jen činy spáchané ve druhé polovině 90. let.

Jaké vlastně jsou cíle a motivy dnešních radikálně muslimských teroristických skupin? K jakému politickému programu se hlásí a jakou ideologii přijaly po téměř šedesáti letech neustálého napětí na Blízkém východě?

Nejobávanější teroristická síť Al-Kajda ve svých prohlášení jmenuje jako své hlavní cíle: Zničení státu Izrael, vyhnání Američanů z arabského světa a v neposlední řadě také svržení světských režimů ve státech s islámskou většinou. Západnímu světu přitom nevytýká křesťanství, ale podezírá ho z bezvěrectví. Vztahy mezi muslimy a východními křesťany jsou totiž ve většině muslimských zemích relativně dobré a to respektují i radikálně orientovaní muslimové. V některých arabských zemích, jako například v Libanonu, Palestině nebo Jordánsku mají křesťané významné procentuální zastoupení, - tvoří až třetinu obyvatel. Jejich národní cítění je stejně arabské jako u místních muslimů. Jsou integrální součástí svých společností a podporují své muslimské sousedy ve všech zahraničněpolitických otázkách, včetně nesmiřitelného postoje k Izraeli. Významné křesťanské menšiny žijí také v Egyptě a Iráku. Je paradoxem, že výrazně horší postavení mají křesťané v poměrně liberálním Turecku, zatímco v arabských státech se těší o poznání většímu respektu a svobodě.

Hlavním ideologickým zdrojem propagandy Al-Kajdy a dalších arabských teroristických skupin je tedy zmíněný izraelsko-arabský konflikt a izraelská okupace Palestiny. Další motivy jsou odvozeny od tohoto konfliktu. Několik válek na Blízkém východě a třetí generace Palestinců žijící v nuzných podmínkách uprchlických táborů za hranicemi původní vlasti nashromáždily dostatek výbušného materiálu k tomu, aby teroristické skupiny bojující „za svatou věc islámu“ měly na ještě hodně dlouhou dobu dopředu v záloze celou armádu mladých rekrutů připravených obětovat vlastní život i množství přívrženců mezi veřejností a finančních mecenášů. Od neřešeného palestinského problému přitom mají ideologové teroristických islámských skupin blízko k vytváření dalších konstrukcí o zkorumpovanosti režimů ve většině arabských států a o jejich propojení se západním světem, který zase v očích většiny Arabů podporuje Izrael. Západ se tak pro některé organizace,- podporované především ze Sýrie a Íránu, například pro Hizballách, - stává po Izraeli dalším z terčů. Naproti tomu Hamas nebo brigády Al-Fatahu a další palestinské skupiny útočí výhradně na izraelské cíle.

Islámské teroristické skupiny působí také v nearabských zemích, zejména na Středním východě, na Kavkaze, ve východní Africe, v jižní Asii a dokonce i v Číně. Existence islámských teroristických skupin na čínském území je jedním z důvodů, proč i Čína krátce po 11.září vyjádřila svoji plnou podporu protiteroristické koalici. K atentátům islámských skupin dochází především v Muslimské autonomní oblasti na severozápadě země.⁶

Západní země si pojem terorismus prakticky ztotožnily s islámskými teroristickými skupinami. Zvláště s těmi, který útočí i na západní cíle. Boj, který vyhlásila protiteroristická

koalice krátce po 11.září, je rovněž adresován především těmto islámským teroristickým skupinám a nikoliv terorismu jako obecnému problému.

Samostatnou kapitolou je působení islámských teroristů na území Ruské federace a na Balkáně, kde se teroristé z Al-Kajdy v podstatě jen přiživují na místních národnostních konfliktech. Západní země přitom před 11.zářím nad jejich aktivitami přivíraly oči. Al-Kajda si v průběhu 90.let vytvořila své základny v Čečensku a Bosně.

Právě kvůli vlastním problémům s čečenskými teroristy na území Ruské federace se Moskva velmi rychle po 11.září sblížila se Spojenými státy a jejich iniciativou protiteroristické koalice. Spojené státy jako politický ústupek zase zařadily čečenské povstalce na seznam svých nepřátel a přislíbily pomoc při eliminaci islámských radikálů také na Balkáně, zejména v Kosovu.

Novou formou terorismu je totiž vytváření „islámských svatých armád“, které ohrožují především právě Rusko. Vedení Al-Kajdy financuje sbory arabských dobrovolníků a vysílá je do válečných konfliktů. Arabští dobrovolníci přitom v místech svého nasazení nepůsobí jako záškodníci, ale jako vojáci. Přesto je Spojené státy nyní považují za teroristy, protože jejich aktivity jsou financové ze stejných peněz a navíc přijali ideologii Al-Kajdy. Tyto sbory, vynikající fanatismem a bojem do posledního muž, se neobjevily pouze v Afghánistánu. V roce 1999 podobný sbor zaútočil z Čečenska na Dagestán, kde zamýšlel vytvořit „Svatý islámský stát“. Arabští dobrovolníci financovaní Al-Kajdou nebo Íránem bojovali také v bosenském a kosovském konfliktu.

Neislámské teroristické skupiny nyní nejsou považovány za tak vážný problém. Nynější válka proti terorismu se jich téměř netýká. Teroristické skupiny, které nemají s islámem nic společného, působí ve Španělsku, ve Velké Británii, v Turecku, Indii, Kambodži a na Srí Lance, kde za teroristickými aktivitami stojí separatistická hnutí bojující za nezávislost a vytvoření nových národních států. Zatímco v Evropě a Turecku se tyto skupiny svojí zdrženlivostí snaží udržet podporu alespoň části veřejnosti, v jižní Asii jsou jejich akce mnohem krvavější a častější.

V řadě zemích Latinské Ameriky působí marxistické a jiné levicové teroristické organizace nebo povstalecké armády, které se občas k teroristickým akcím odhodlají. Světlá stezka v Peru je příkladem jasně teroristické levicové organizace. Naproti tomu rovněž peruánská TupacaAmaru se na vyloženě teroristických aktivitách nepodílí, neútočí na civilisty, neútočí bombami v zázemí. Ne všechny levicové skupiny v Latinské Americe jsou ale tak zdrženlivé. Většinou nemají k terorismu daleko. Nejhorší situace je v Kolumbii ⁷, která je již 25 let zmitána občanskou válkou. Proti vládě zde bojují dvě vzájemně znesvářené

levicové povstalecké armády. Na straně vlády naopak bojují pravicové polovojenské formace, které se rovněž nevyhýbají teroristickým metodám a často nad jejich počínáním vláda ztrácí kontrolu. Levicové bojůvky vyvíjejí činnost blízkou terorismu také v Řecku a v období studené války ji vyvíjely i ve Francii, Itálii a Německu.

Západní společnost je proti terorismu sama téměř bezbranná

Západní země dokázaly až do začátku 21.století projevům terorismu na vlastním území čelit samy. OSN proto neřešila otázky terorismu jako samostatnou hrozbu, ale vždy v souvislosti s nějakým vnitrostátním nebo mezistátním konfliktem.

11.září ale světu ukázalo, že terorismus a jeho trvalá hrozba se stává mezinárodním tématem. Zatím se o něm více než na půdě OSN hovoří v bezpečnostních orgánech západních zemí a na bilaterálních setkáních západních a ruských státníků.

Zákeřné útoky na budovu Pentagonu ve Washingtonu a na mrakodrapy Světového obchodního centra v New Yorku čtyřmi unesenými dopravními letadly, při kterých zahynulo více než tři tisíce civilistů, se zapsaly do dějin jako největší teroristický útok v dosavadních dějinách.

Nejcitlivější místa Spojených států zasáhla sebevražedná skupinka vyzbrojená pouze noži, koránem a fanatickým náboženským přesvědčením. Nejsofistikovanější technika armády Spojených států, její mohutná vojenská síla, celosvětově působící síť CIA ani ohromný arzenál jaderných zbraní v té chvíli neznamenal pro národní bezpečnost nic. Spojené státy by před událostmi z 11.září dokonce neochránil ani v současné době teprve budovaný nákladný systém protiraketové obrany. Nepřátelské stroje totiž neodstartovaly ze Severní Koreje nebo Kamčatky, ale z letišť v New Yorku a Bostonu. To je něco, s čím se ve vojenské strategii až dosud nepočítalo.

Odborníci na otázky bezpečnosti se dnes mohou jen domnívat, s čím teroristé přijdou příště. Tuší přitom jejich velké možnosti: Opět mohou unést letadla, použít trhaviny, proniknout do městského rozvodu plynu nebo vody, šířit nebezpečné biologické látky či dokonce dopravit do centra většího města zbraň hromadného ničení. Občané nejvyspělejších zemí, zvláště pak obyvatelé velkoměst, se nyní mohou oprávněně cítit jako potenciální terče jejich dalších útoků. Bezpečnostní služby západních států přitom nemohou dát svým občanům dostatečné záruky k tomu, aby se mohli cítit bezpečně v centru velkých měst v místech, kde se koncentruje velké množství lidí, nebo při používání letecké dopravy.

Ředitel Mezinárodní agentury pro atomovou energii (IAEA), která působí ve Vídni při OSN, Mohamed El Baradei vyslovil krátce po událostech z 11.září obavy, že se teroristé nyní budou snažit o napadení některého z jaderných zařízení na území západních států nebo že se pokusí vyrobit tzv. „špinavou bombu“, která sice sama nespustí jadernou štěpnou reakci, ale zato zamoří rozsáhlé hustě zalidněné oblasti radiačním zářením. Za největší nebezpečí proto označil problém pašování jaderných a radioaktivních materiálů.

Zpravodajské služby připouštějí, že jsou proti teroristům do značné míry bezmocné a jen těžko na tom budou v budoucnosti lépe. Zatímco ochrana obrovského státního prostoru se všemi citlivými místy proti všem uvažovaným formám možného útoku je velmi náročná a nákladná a v podstatě nemožná, teroristé naproti tomu mohou zaútočit jen v malém počtu na jeden z tisíců možných cílů v čas a způsobem, který si sami zvolí. Ani infiltrace vládních agentů západních zemí do mezinárodních teroristických skupin a eliminace jejich činnosti „zevnitř“ se nezdá být spolehlivým řešením.

Zpravodajské služby samy přiznávají, že mají vážné problémy už jen s pouhým monitorováním činnosti těchto skupin, například s odposlechem telefonátů, které jsou vedeny v arabských dialektech. Spolehlivých rodilých mluvčích je kriticky málo. Ani kontrola vstupů do západních zemí nemůže být vnímána jako spolehlivá obrana. Nejmodernější metody kontroly identity osob, například pomocí oční duhovky, zabrání nanejvýš pohybům teroristů, kteří už někdy byli zatčeni. Ze skupiny teroristů z 11.září ale nebyl na seznamu hledaných osob ani jeden. Navíc, slabiny v práci imigračních úřadů, i těch amerických, po tragických událostech loňského roku dokonale ilustruje tragikomická trapná událost z února 2002, kdy imigrační úřady doručily na bývalé adresy několika atentátníků z 11.září kladná oznámení o prodloužení jejich studentského víza a povolení k pobytu.

Západní zpravodajské služby přiznávají, že dokonalou obranu proti terorismu neznají.

Vlády západních zemí a jejich zpravodajské služby se nyní snaží alespoň zabránit šíření paniky, kterou teroristé zamýšlejí svými činy vyvolat. Po 11.září totiž následovalo několik dalších tragédií, které sice byly prohlášeny za nehody a nešťastné náhody, ale přesto mohou mezi veřejností vzbuzovat obavy, jestli jsou oficiální verze skutečně pravdivé: Krátce po útoku explodovalo nad Černým mořem izraelské letadlo (Ukrajina přiznala, že ho omylem zasáhla vojenská raketa jejího námořnictva), v jižní Francii došlo k velkému výbuchu v chemické továrně (ve sdělovacích prostředcích se objevila zpráva, že na místě byly nalezeny ostatky sebevražedného útočnicka arabského původu, přesto oficiální verze zůstává nehoda), přesně měsíc po 11.září se na New York zřítilo dopravní letadlo (dosud nebyla zjištěna příčina

neštěstí), v květnu tohoto roku v Paříži do základů vyhořela budova izraelského velvyslanectví (byla zjištěna závada v elektroinstalaci).

Pochybnosti o tom, zda-li se opravdu jednalo o nehody, navíc zvyšují zprávy o zmaření skutečně připravovaných útoků: Krátce po 11.září byla v kavárně v centru Bruselu zneškodněna veliká nálož, kterou na místo dopravil arabský terorista. Na palubě dopravního letadla nad Atlantikem byl zneškodněn sebevražedný atentátník s náloží v botě. V Římě byl zavčas zmařen pokus islámských teroristů o atentát na americké velvyslanectví, při kterém mělo dojít také k mohutnému výbuchu rozvodu plynu v okolních částech města a k rozptýlení jedových látek v ovzduší nad italskou metropolí. Následky tohoto připravovaného atentátu přitom mohly přesáhnout i katastrofu z 11.září.

Jiné teroristické útoky se zdařily. V Tunisku byli zabiti němečtí turisté, v Pákistánu zase skupina francouzských techniků.

12.října 2002 nakonec došlo k dalšímu rozsáhlému teroristickému útoku vůči západním turistům na indonéském ostrově Bali. Zahynuly při něm stovky mladých lidí, převážně z Austrálie. K útoku se opět přihlásila Aj-Kajda. Krátce na to čečenští teroristé podnikli útok proti divadlu v Moskvě a zajali tam ruskou mládež jako rukojmí. O několik týdnů později islamisté opět udeřili, tentokrát proti izraelským turistům v Keni.

Trestní výprava proti organizaci Al-Kajda vedená státy NATO a zejména Spojenými státy, která by měla činnost teroristů eliminovat a zabránit dalším útokům, se nese v duchu známého rčení, že „generálové se připravující vždy na tu válku, která už byla“. Světová supervelmoc musela na útoky na svá nejcitlivější místa v týlu zareagovat rychle a tvrdě. Bombardování Afghánistánu bylo názornou ukázkou toho, že si Spojené státy „nenechají nic líbit“⁸. Zvýšilo ovšem bombardování Afghánistánu opravdu bezpečnost Spojených států a dalších západních zemí před dalšími útoky?

Útok na Bali je jasnou odpovědí na tuto otázku. Austrálie přitom nebyla vybrána Aj-Kajdou jako náhodný terč. Do Afghánistánu totiž vyslala po USA nejvíce vojáků. Nyní je odtamtud stahuje a v australských městech se konají demonstrace proti účasti v případné válce proti Iráku. Australané se nechtějí stát cílem dalších útoků.

Jistě, Spojeným státům nelze upírat snahu o koncepčnost. Teze o „Ose zla“ ukazuje, jakou cestou se bude boj proti mezinárodnímu terorismu ubírat. Režimy, které budou teroristy podporovat, budou zničeny stejně jako byl zničen režim hnutí Talibán v Afghánistánu. Spojené státy na seznam zemí „Osy zla“ zařadily Irák, Írán a KLDR. Za podporovatele terorismu označily také Sýrii, Súdán, Libyi, Kubu a již svržený talibánský režim v Afghánistánu. Přičemž Kuba a KLDR jsou na tento seznamu zařazeny zřejmě neprávem. U

Íránu jako regionální velmoci je zase na místě otázka, zda-li vůči němu mohou Spojené státy vůbec vojensky zasáhnout. Zvláště nyní, kdy se upřímně snaží o reformy.

Zdá se, že boj proti terorismu vedený výhradně silou se dostává do slepé uličky. Jediným hmatatelným výsledkem je zatím svržení Talibánu v Afghánistánu a likvidace nebo zatčení stovek bojovníků Aj-Kajdy, kteří v této zemi působili jako vojáci. Špičky Al-Kajdy pravděpodobně unikly, organizace rozbita nebyla, i po ztrátě zázemí v Afghánistánu je stále akceschopná a osud Usáma bin Ládina je neznámý.

Zdá se, že dalším krokem, který bude následovat, je odzbrojení Iráku. Samy Spojené státy ale přiznávají, že Irák nemá s 11.zářím nic společného. Vyvíjí však zbraně hromadného ničení. Jejich vlastnictví diktátorskými režimy přitom považují Spojené státy po hrozbě mezinárodního terorismu za druhou nejvýznamnější bezpečnostní hrozbu.

Ještě koncem léta 2002 se zdálo, že vojenská akce bude nevyhnutelná. Nyní, po návratu zbrojních inspektorů ale vzrostla naděje, že se svět další válce nakonec vyhne. Ozbrojená akce proti Iráku by totiž byla velmi riskantní. Především s ní nechtějí mít nic společného okolní arabské země, což oslabuje možnosti USA v oblasti. V roce 1991 byla situace jiná: Arabské země byly přímo vojenskými spojenci Spojených států. Přesto se americká armáda tehdy neodhodlala k tažení na Bagdád a spokojila se pouze s osvobozením Kuvajtu.

Irácký režim je totiž světský, byť diktátorský. Spojené státy mají daleko větší obavy z islámského režimu, který by pravděpodobně v zemi dříve či později nastolili odpůrci současné vlády z šíitského prostředí, podporovaní z Íránu a mající většinu mezi iráckým obyvatelstvem. Válka proti Iráku by tak s velkou pravděpodobností dlouhodobě posílila vliv Íránu na Blízkém Východě a zradikalizovala by muslimy v okolních arabských zemích, - zvláště, pokud by k akci proti Iráku došlo v době, kdy se vyhrotil izraelsko-palestinský konflikt.

Závěr

Pro Spojené státy se boj proti mezinárodnímu terorismu, respektive proti islámskému terorismu, stal hlavní bezpečnostní prioritou. Opětovně to jejich představitelé definovali na pražském summitu NATO. Bezpečnostní a vojenské struktury světové supervelmoci jakoby po skončení studené války a po desetiletém meziobdobí hledání nové identity konečně našly nového nepřítel. Nepřítel opravdu hrozivého, protože napadl území Spojených států a to citelně a přitom zákeřně.

USA nyní zamýšlejí jako první krok zničit zázemí teroristů v diktátorských režimech, které jim jsou svojí ideologií blízké. To ale může teroristům znesnadnit jejich činnost jen částečně. Dále budou moci působit z ilegality na území států, které je sice nepodporují, ale kde mají silnou podporu domácího obyvatelstva. S tou si mohou být členové Al-Kajdy jisti v celé řadě zemí arabského světa, ve východní Africe i jinde.

Teroristé a radikální islamisté budou v arabském světě, a nejen tam, populární a podporováni obyvatelstvem do té doby, dokud budou existovat neurovnané vztahy a neřešené politické spory na Blízkém východě, v Kašmíru, Čečensku a dalších citlivých místech, kde se muslimská většina potýká s vnějším světem. Nejpalčivějším problémem je přitom otázka Palestiny a Jeruzaléma.

Pouhé ničení současných teroristických sítí, - byť je samozřejmě správné a na místě, k odstranění trvalé hrozby ale ani zdaleka stačit nebude. Světové společenství totiž bude muset podle mého názoru přistoupit také k odvážným řešením vleklých regionálních krizích ve vyjmenovaných oblastech.

Současné islámské teroristické sítě mohou být sice zničeny (byť jak ukázal atentát na Bali po svržení Tabilánu, to není zdaleka jednoduché), ale později zase vzniknou nové. Jejich činnost ochromí jediné spravedlivá politická řešení v místech trvalých konfliktů. Zde nepomůže síla, ale jednání. Právě to by mělo být výzvou pro Organizaci spojených národů: Zvýšit úsilí při řešení těchto lokálních konfliktů. Otázkou zůstává, jak k tomu získat mandát od světových velmocí, které se nyní spíše uchylují k jednoduššímu, výhradně silovému řešení.

Rovněž nelze podceňovat problém materiální chudoby velké části lidstva jako jednoho ze stimulů pro teroristické aktivity. Chudoba přitom postihuje především země subsaharské Afriky. Právě v tomto regionu získávají muslimové, včetně radikálních islamistů, stále nové přívržence. Mimo jiné také silnou charitativní činností, kterou zde vyvíjejí jejich náboženské nadace a islamisté se tak v očích místních obyvatel stavějí do protikladu s přístupem západních zemí. Státy jako Keňa, Nigérie či Senegal brzy rozšíří seznam států s muslimskou většinou. Islamisté v těchto regionech využívají nevědomosti a nigramotnosti obyvatelstva. Například kruté islámské trestní právo je uplatňováno nejvíce právě zde. Nelze vyloučit, že právě v této oblasti vzniknou ve střednědobém výhledu nové přísně islámské režimy.

To je další velká výzva pro světovou organizaci. Pokračovat v trvalém a intenzivním úsilí o zmírňování materiální chudoby velké části lidstva a v šíření osvěty a vzdělanosti.

Světová organizace stojí ještě před jednou naléhavou výzvou, před výzvou k urychlené reformě: Protiteroristická koalice vznikla mimo její půdu a přitom rovněž zahrnuje většinu zemí světa (alespoň pasivně). Ukázalo se, že OSN už není po skončení studené války

mezinárodním fórem, ke kterému se obracejí světové velmoci v době naléhavých krizí. Nyní se Spojené státy dohodly s Ruskem a ostatními státy na společném postupu mimo tuto organizaci. Zaangažovaly ji až během vleklé protiirácké kampaně.

Pokud Organizace spojených národů chce i nadále zůstat efektivním nástrojem při řešení podobných krizí, musí zjednodušit své rozhodovací procedury a transformovat se. Musí se přizpůsobit nové situaci ve světě a reflektovat změny v mocenských vztazích, ke kterým v posledních třinácti letech došlo.

Poznámky:

- 1) Novým potřebám se přizpůsobila také Armáda České republiky a bezpečnostní složky spadající pod Ministerstvo vnitra v nejnovější vládní koncepci bezpečnostní politiky státu. Podle materiálů MV již bylo vytipováno více než 100 objektů v České republice, které bude nutné v případě vážné teroristické hrozby střežit armádou.
- 2) Generální tajemník OSN Kofi Annan dva měsíce po 11.září prohlásil v projevu k Valnému shromáždění OSN, že „problémy 10.září nezmizely“. Měl tím namysli především problémy rozvojového světa.
- 3) Sami atentáčníci z 11.září z chudých poměrů většinou nepocházeli. Někteří z nich byli občany Saudské Arábie. Tato země je společně s bohatými ropnými státy jako Kuvajt, Katar nebo Spojená arabské emiráty místem, kde mají islámští teroristé své základy, finanční zdroje a příznivce.
- 4) Mezi první protagonisty nestandardních a v podstatě zakázaných metod boje patřil legendární ruský generál Kutuzov.
- 5) Spolková republika Německo je zase považováno za základu tzv. „spících teroristů“, odkud mohou působit po celém západním světě.
- 6) Výraz „Muslimové“ je v komunistické Číně podobně jako v bývalé Jugoslávii ztotožňován s národní identitou, nikoliv s konfesí.
- 7) K největšímu počtu teroristických činů došlo v roce 2001 právě v Kolumbii.

- 8) Generální tajemník OSN Kofi Annan sice vojenskou akci na území Afghánistánu kritizoval a požadoval její rychlé skončení, ovšem zásah označil přesto za legitimní, byť „ne zrovna nejšťastnější řešení“. Odvolal se přitom na čl.51 Charty OSN, která přiznává napadeným zemím (Spojeným státům) právo na kolektivní nebo individuální obranu.

Seznam použité literatury:

Fakta a čísla OSN, IC OSN, Praha 2001

Křížovatky budoucnosti, P.Nováček, Praha 1999

Mezinárodní politika, č.11 a 12/2001, Praha 1999

Partnership for Global Community, K.Annan, New York 1998

Politics and Social Solidarity, P.Baldwin, Cambridge 1990

Preventing War and Disaster, K.Annan, New York 1999

Quasi-Markets and Social Policy, J.Le Grand, W.Bartlett, London 1993

The World in 1999, The Economist Publications, London 2000

Trade and Development Report, New York 1999 and 2000

UN Bulletin č. 1-12/98-00, Wien 1998-01

World Economic and Social Survey, ECOSOC, London 1996-2000